

Pere Cornellà

**ESCOLA REPUBLICANA EN PAU
I EN GUERRA. EL NEN, EL PRIMER
CIUTADÀ DE LA REPÚBLICA**

Introducció

La demora general d'Espanya respecte a Europa feia que l'educació pública no es trobés tan avançada com en altres països del seu entorn. No va ser fins al segle XIX quan es va començar a regular l'ensenyament públic per tal de possibilitar una educació global de la persona.

El sistema educatiu definit per la Llei Moyano (9 de setembre de 1857) resistirà fins la Llei General d'Educació de Villar Palasí de 1970. S'hi definia un estil classista que volia atendre les necessitats d'una Espanya preindustrial amb 15.000.000 d'habitants, dels quals el 75 per cent eren analfabets.

Era una llei que regulava els nivells educatius del sistema amb una concepció centralista i intervencionista de la instrucció que permetia l'aparició d'un ampli sector d'ensenyament privat en centres religiosos.

Amb aquesta llei s'implantaven definitivament els grans principis de l'anomenat moderantisme històric: gratuïtat relativa per a l'ensenyament primari, centralització, uniformitat, secularització i llibertat d'ensenyament limitat. A més, es reconeixia el dret de l'església catòlica a vigilar la puresa ideològica dels estudis.

Els pressupostos d'aquesta llei es van mantenir, encara que de manera insuficient, durant gairebé un segle però els avanços van ser lents o inexistents a causa de la inestabilitat política de l'estat espanyol, el desinterès de les autoritats i de la mateixa monarquia.

La situació heretada per la República

A finals dels anys vint i principis dels trenta la situació educativa i cultural de l'estat era escandalosa comparant-la amb la dels països europeus més propers. L'índex d'analfabetisme se situava al voltant del 70 per cent, essent superior en el sector femení.

L'estat no havia complert amb la seva pròpia obligació d'escolaritzar els nens i nenes d'entre 6 i 12 anys. Mancaven escoles i edificis escolars adients per a la tasca que tenien encomanada. La consideració social i la retribució dels mestres eren mínimes. La seva preparació professional inicial era deficient. De fet, l'endèmica falta de recursos propiciava una situació en la qual era molt difícil progressar en millores organitzatives i didàctiques.

El context educatiu heretat per la república exaltava els valors catòlics tradicionals i pretenia que els escolars esdevinguessin súbdits al servei del règim monàrquic imperant.

Paral·lelament, s'havien anat desenvolupant uns corrents de pensament més liberals i/o radicals: la *Generació del 98*, l'*Escola Nova* —que s'anava imposant a Europa—, l'assaig d'escola moderna de tendència anarquista de Francesc Ferrer i Guàrdia a Barcelona (ensenyament racionalista i coeducació) i la *Institución Libre de Enseñanza* (defensant la llibertat de càtedra i combatent el dogmatisme religiós, polític o moral).

Les idees pedagògiques sorgides d'aquests nous corrents de pensament no podran començar a arrelar fins que l'ensenyament estatal sigui aconfessional. Això tindrà lloc durant la Segona República. S'iniciarà un nou procés escolar dirigit a convertir els alumnes en ciutadans.

La situació a Girona

A principis de segle l'índex d'analfabetisme a Girona era del 59,11% (40% els homes i 66% les dones). Era superior al de Barcelona (54,18%) i inferior al de Lleida (64,69%) i al de Tarragona (66,65%).

Aquests índexs havien disminuït trenta anys després però encara eren alarmants. Girona, a l'any 1930, havia disminuït el seu índex d'analfabetisme fins al 33,3%. Les zones urbanes, amb més possibilitats culturals, superaven àmpliament els índexs d'analfabetisme de les zones rurals.

Malgrat la situació en què es trobava l'escola abans de l'adveniment de la República volem destacar que a les comarques de Girona hi havia alguns nuclis de mestres que intentaven renovar-se pedagògicament. A l'Alt Empordà hi hagué mestres que treballaven en col·laboració, que es trobaven per explicar-se les seves experiències escolars i aprendre els uns dels altres. Aquests mestres d'escoles rurals es reunien per millorar la seva formació i les seves escoles. Participaven també en la vida dels pobles i en l'associació dels mestres. L'exemple més esmentat és el d'Antoni Balmanya a Espolla. Aquests afanys de millora es van escampant entre el magisteri i passen dels pobles més petits a les viles més grans. L'escola activa, a poc a poc però amb pas ferm, comença a escombrar l'escola conservadora tradicional.

Les petites escoles rurals eren el lloc ideal per desenvolupar les noves idees educatives centrades en les necessitats de l'infant. El contacte directe amb la natura era molt més fàcil que a les ciutats. Tenien el medi a l'abast, al vol-

tant de l'escola. Podien fomentar l'interès de l'alumne mitjançant l'observació i l'experimentació directa. Disposant d'aquests elements era molt més fàcil substituir la vella escola tradicional memorística, transmissora de coneixements sovint obsolets, per una escola que ajudés l'infant a pensar, a ser crític i solidari.

Aquests mestres de l'escola pública volien ser uns bons professionals i treballaven en direccions diverses per tal d'aconseguir-ho: la millora de la formació, el seu reconeixement social, l'escola activa i la pràctica escolar a partir del nen i els seus interessos.

Tot això ho comencen a principis de segle i sense cap ajut oficial, és a dir, al marge de les autoritats educatives. Els mestres públics gironins inicien el 1903 les *Converses Pedagògiques* (trobades d'autoformació) que, ben aviat, s'escamparan per tot el territori català. A continuació apareixeran les primeres escoles d'estiu, abans de les de Barcelona patrocinades per la Mancomunitat.

Juntament amb Antoni Balmanyà podem destacar d'altres mestres que van fer aportacions interessants durant aquests anys: Llorenç Jou i Olió a Llançà, Manuel Cantarell a Viladrau, Joan Bosch i Cusí a Tortellà, Salvador Genís i Bech a Pineda, Silvestre Santaló i Parvorell a Camallera i Girona, Joan Delclòs a Caldes de Malavella, Lluís Moreno i Torres a Sant Antoni de Calonge i Salt, Carme Auguet i Comalada a Olot i Girona, Josep Barceló i Matas a la Bisbal d'Empordà, Miquel Santaló i Parvorell a Girona, Cassià Costal i Marinello a Girona i Barcelona, Narcís Masó i Valentí a Terrassa i Barcelona, Pere Blasi i Maranges a Torroella de Montgrí, etc.

Les revistes on col·laboren aquests mestres van ser importants per donar a conèixer les noves idees: *El Defensor del Magisterio*, *El Defensor*, *El Magisterio Gerundense* (després *El Magisteri Gironí*), *Gerunda* i el *Butlletí dels Mestres*.

També va ser important la renovació soferta per l'Escola Normal a partir de 1914. Cassià Costal i Miquel Santaló, principalment, van treballar per aconseguir uns mestres més implicats en la seva tasca docent i ciutadana. Miquel Santaló i Parvorell serà el primer alcalde republicà de Girona (posteriorment serà ministre a Madrid i conseller de la Generalitat) i Cassià Costal i Marinello president de la Diputació de Girona i futur director de l'Escola Normal de la Generalitat. Van ser dos bons exemples de la implicació pedagògica i política dels ensenyants gironins.

Cal destacar que Miquel Santaló obrí una nova etapa en l'estudi de la geografia comarcal catalana –seguint l'exemple de la nova geografia possibilista del francès Vidal de la Blache– quan publicà *El Gironès* (1923), tres anys abans que Pau Vila publicqués *La Cerdanya* (1926).

Carles Rahola escrivia el 1929 que “*El principal establiment de primera ensenyança a Girona és el Grupo Escolar, construït per l'Ajuntament i l'Estat en terrenys de l'antic Baluard del Governador, a l'avinguda de Jaume I, en commemoració dels setges de 1808 i 1809. Va ésser inaugurat l'any 1911 (...) Malgrat de comptar Girona amb aquesta escola, la primera ensenyança (a càrrec d'onze Mestres i de cinc mestresses oficials i d'uns quaranta professors particulars) és força desatesa*”. (*La ciutat de Girona*, vol. II, ps. 16 i 17).

Entre aquesta descripció de Carles Rahola, que podem situar a l'any 1928, i l'adveniment de la Segona República, es van crear més escoles públiques i el total al final de la monarquia era el que segueix:

- El Grup Escolar (Bruguera), escola graduada de nois annexa a l'Escola Normal, amb 7 mestres, 2 aules unitàries de nois i 2 aules de pàrvuls.
- L'escola del carrer Eiximenis, amb 1 unitària de noies.
- L'escola de la Pujada de Sant Martí, amb 1 unitària de noies.
- L'escola del carrer del Carme, amb 1 unitària de noies.

La ciutat de Girona disposava d'aquestes escoles públiques on hi treballaven 14 mestres.

A més d'aquestes escoles públiques n'hi havien 7 de religioses: Dominiques de l'Anunciata, Carmelites de la Caritat, Beates Dominiques, religioses de l'Immaculat Cor de Maria, Escolàpies, Germans Maristes i Germans de La Salle.

El nou ideari republicà

La proclamació de la Segona República (14 d'abril de 1931) va il·lusionar i omplir d'esperança bona part de la població. La "*república d'intel·lectuals*" (denominada així per Ortega y Gasset) va plantejar com a prioritat el tema de l'educació. Calia regenerar Espanya des de l'escola pública i gratuïta.

La *Institución Libre de Enseñanza* es convertí progressivament, des de la seva fundació el 1876 fins la guer-

ra civil, en el centre de gravetat de la cultura espanyola. A partir d'ella es va tenir coneixement de les noves teories científiques i pedagògiques que es desenvolupaven a l'exterior. Això queda palès en el seu *Boletín*, on van col·laborar personalitats molt representatives de les noves tendències: Charles Darwin (sobre l'evolució de les espècies), John Dewey (educació per l'acció), Maria Montessori (estimar i respectar el nen com a persona i ser sensible a les seves necessitats), Bertrand Russell (pacifisme i filosofia analítica)...

Els corrents pedagògics de l'*Escuela Nova* acabaran imposant-se durant l'època republicana. El paidocentrisme, o doctrina educativa que dóna la màxima consideració a l'infant, era la idea bàsica de tot el sistema. L'*Escuela Nova* estava inspirada en l'activitat a la natura, la formació científica, el treball crític, el laïcisme, la coeducació (escola mixta), la socialització i l'absència de càstigs físics. Això significava una veritable revolució cultural i la majoria dels mestres s'hi van abocar amb entusiasme. La transformació del país estava a les seves mans amb els nous mètodes d'ensenyament. Aquesta escola renovada es basava en l'observació i l'experimentació seguint les propostes de Decroly (centres d'interès), Freinet (expressió lliure dels infants) i Montessori.

Els nous governants republicans creien fermament que una bona educació escolar asseguraria la permanència de l'ideal republicà. Volien que el mestre i el nen fossin *els primers ciutadans de la República*. El president Azaña afirmava que "*la escuela pública debía ser el escudo de la República*". En aquest sentit van treballar els ministres

Marcelino Domingo (radical socialista i exmestre) i Fernando de los Ríos (socialista i membre de la *Institución Libre de Enseñanza*), i també el director general d'Instrucció Pública Rodolfo Llopis (socialista i mestre). Pensaven que invertir en educació era bàsic per modernitzar el país i fer-lo més democràtic i solidari.

Entre 1931 i 1933 s'aproven decrets referents a l'ensenyament primari, a l'Escola Normal de Mestres i a l'escola laica.

Pel que fa a l'Escola Normal és imprescindible destacar el nou pla, el Pla Professional, de quatre anys de formació (fins aquest moment eren tres) per exercir el magisteri. Aquest nou pla d'estudis encara avui és considerat com el millor de tota la nostra història. Els tres primers cursos eren de formació i el quart era un curs de pràctiques al costat d'un bon mestre. Els cursos de formació incloïen tres tipus de matèries: les que ajudaven a pensar, a ser crítics (pedagogia, filosofia, sociologia...); les matèries de coneixements clàssics del currículum (geografia, història, matemàtica...); i les didàctiques de les matèries del currículum (didàctica de la geografia...) per conèixer les metodologies i estratègies necessàries per tal de fer un bon aprenentatge i ser competent en l'exercici de la professió.

Es tractava de dignificar l'ensenyament públic i el seu professorat. Es volia donar un tomb a la situació de privilegi que tenia l'església fins aquell moment.

S'acceptà l'existència i la nova creació de centres d'ensenyament privats però es prohibí l'exercici del magisteri als membres de les ordes religioses. Feta la llei, feta la

trampa! Frares i monges van canviar els hàbits per roba laica i, disfressats de seglars, van continuar la seva activitat docent, com veurem més endavant.

La creació d'escoles i places escolars

Durant els darrers 30 anys de la monarquia es van crear 11.128 centres escolars a tot l'estat.

El nou govern republicà va xifrar el dèficit escolar de l'estat en 27.151 escoles i en 1 milió el de places escolars. Els governs del Bienni Progressista van construir 13.570 escoles entre 1931 i 1933.

Durant els governs radical-cedistes del *Bienni Negre* se'n van construir solament 3.421.

Després de les eleccions del *Front Popular* (*Front d'Esquerres* a Catalunya) es van projectar 10.600 escoles, a edificar entre 1936 i 1937. No cal dir que la guerra civil truncaria aquests desitjos.

Les escoles creades per la República, entre el 14 d'abril de 1931 i el 28 de febrer de 1934, a Girona van ser les següents:

- En el Grup Ramon Turró –col·legi Lorenzana, col·legi Verd– (d'acord amb la unitària de la Sra. Canós), una escola graduada de noies, de tres graus, i una escola de pàrvuls, amb 3 mestres nous.
- En el Grup Ignasi Iglesias –a Montjuïc– (d'acord amb la unitària del Sr. Santaló), una escola graduada de nois, de quatre graus, i una escola graduada de noies, de tres graus, amb 5 mestres nous.
- En l'escola del carrer Eiximenis (d'acord amb la unitària de la Sra. Auguet), una escola graduada de noies,

de quatre graus, i una escola unitària de noies, amb 4 mestres nous.

- En l'escola de la Pujada de Sant Martí, dues escoles unitàries de nois amb 2 mestres nous.
- Al barri del Pont Major, una escola unitària de nois i una de noies, amb 2 mestres nous.

Poc abans escrivíem que a Girona, en el moment de l'esclat republicà, hi trobàvem 14 escoles que havien estat creades per la monarquia, amb 14 mestres. En poc menys de tres anys el nou règim republicà dotà la ciutat amb 16 noves escoles i el mateix nombre de mestres. L'interès que tingueren els uns i els altres per l'escola pública quedà ben evident.

La llengua, l'escola i les lleis de la República: la Constitució i les competències estatutàries durant la república en pau

La Constitució de 9 de desembre de 1931 determinava que el castellà seria l'idioma oficial de la República (art. 4) i que qualsevol ciutadà tenia l'obligació de saber-lo i el dret d'usar-lo, sens perjudici dels drets que les lleis de l'estat reconeguessin a les llengües de les províncies o regions.

L'estat s'atorgava el dret de les institucions educatives enllaçades pel sistema de l'escola unificada (art. 48). Els ensenyants seran funcionaris públics amb llibertat de càtedra reconeguda i garantida. L'ensenyament serà laic si bé es reconeix a les esglésies, subjectes a la inspecció de l'estat, el dret d'ensenyar les seves doctrines en els seus esta-

bliments. L'estat també es reservava el dret d'expedició de títols, legislar sobre els períodes d'escolaritat i els continguts dels currículums (art. 49).

L'article 50 atorgava a les regions autònomes l'organització de l'ensenyament en les seves llengües respectives, d'acord amb les facultats que es concedissin en els seus estatuts. Però també era obligatori l'estudi i l'ús de la llengua castellana. L'estat es reservava el dret de crear, a les comunitats autònomes, institucions docents en llengua castellana.

L'Estatut de Catalunya, aprovat per les Corts de Madrid el dia 9 de setembre de 1932, s'hagué d'acomodar a la normativa superior de la Constitució.

A l'article 2n s'hi establia un bilingüisme amb clar domini de la llengua castellana en relació amb la catalana. Els ciutadans tindran dret a exigir l'idioma oficial que prefereixin en les seves relacions amb les administracions de la Generalitat i de la República.

L'article 7è de l'Estatut concedia a la Generalitat el dret de crear i sostenir centres d'ensenyament d'acord amb l'article 50 de la Constitució.

A Girona, el 23 de maig de 1931 es publicà una circular de la Inspecció Provincial de Primer Ensenyament per tal de començar els cursos de llengua catalana i la seva normalització previstos en el decret del 29 d'abril anterior. S'obrí un període d'informació per als mestres i els particulars per tal de saber qui podia ajudar donant conferències o cursos de llengua catalana.

La premsa de la ciutat va ser molt crítica amb el procés de normalització lingüística. Els grups més renovadors

opinaven que el procés era massa lent. El setmanari *Reflex* assenyalava que “*els mestres nacionals de la nostra ciutat són abastament impermeables a les modernes corrents pedagògiques i llur manca de preparació en tots els sentits els fa suspectes de rutinarisme*”.

Més endavant també s’acusava de lentitud de catalanització a l’escola privada.

Malgrat aquests primers problemes d’organització i desplegament de la nova normativa no tot era negatiu. *L’Associació de Mestres* de Girona organitzarà cursos amb notable participació dels mestres. La mateixa Inspecció d’Ensenyament i el Comitè de la Llengua desenvolupen diversos cursos a Girona i altres poblacions. El professor Ignasi-Enric Jordà imparteix cursos de català a l’Ateneu gironí amb la participació dels seus alumnes de l’Escola Normal de Mestres.

També és destacable el paper de l’editorial gironina *Dalmau Carles, Pla, S.A.* que amb els seus llibres de text i de lectures contribuï significativament en la difusió i consolidació de la llengua catalana a les escoles.

Pel que fa a la coeducació, els sectors conservadors la posaven en qüestió i no es podrà dur a terme fins el període de la guerra civil.

Si el tema de la normalització lingüística era important no ho era gaire menys el de foragitar la religió de l’escola i convertir-la en escola laica, tal com preveia la legislació del nou ordre republicà. Aquest tema va comportar situacions de tensió dins el magisteri gironí.

El procés de fer complir la normativa estatal per treure el crucifix de les aules també va ser irregular. No agradava

a tothom. La premsa denunciava l'ostentació que alguns ensenyants feien del crucifix. L'opinió pública estava dividida. Alguna escola actua ràpidament per complir les ordres de la circular del 12 de gener de 1932. Al Grup Escolar retiren el crucifix i comencen a donar lliçons setmanals centrades en la lectura de la Constitució (l'Estatut encara no s'havia aprovat) en substitució de les classes de religió.

La llei de confessions religioses de juny de 1933 obligava a clausurar les escoles religioses a partir del mes de gener de 1934.

A Girona es va crear una comissió mixta per tractar el tema de la substitució de les escoles religioses per escoles públiques. Aquesta comissió pensava que les escoles religioses cessarien en la seva activitat i proposava a l'ajuntament la creació de noves escoles nacionals que poguessin absorbir l'alumnat procedent d'aquelles escoles que serien clausurades.

Es proposava la utilització de diferents locals a diferents zones de la ciutat: a l'Escola de Belles Arts del carrer del Nord, al saló de ball Odeon i annex, una casa propera al camp de futbol, i un edifici de nova planta al carrer de la Rutlla.

Aquest pla no va arribar a desenvolupar-se perquè les escoles religioses, seguint els consells del cardenal Vidal i Barraquer, es van convertir en *associacions mutuals* sota l'inspecció directa de l'estat. Els pares dels alumnes es convertien en responsables de la institució i "encarregaven" la funció d'ensenyar als seus fills als mateixos frares i a les mateixes monges que ho havien fet fins aquell moment. De fet, tot continuava igual que abans.

Les escoles religioses que havíem esmentat anteriorment canvien de denominació i es converteixen en mútues escolars però continuen fent la seva funció: Baldiri Reixac (religioses dominiques de l'Anunciata), Balmes (religioses Carmelites de la Caritat), Eiximenis (religioses Beates Dominiques), Masmitjà (religioses de l'Immaculat Cor de Maria), Galiana (religioses escolàpies) i Mútua Gerundense (germans maristes).

El govern de la Generalitat, mentrestant i d'acord amb les seves competències va crear l'*Escola Normal de la Generalitat* (agost de 1931) i l'*Institut-Escola* (octubre de 1931) a Barcelona. També va organitzar les Escoles d'Estiu. La creació de l'Escola Normal de la Generalitat, al marge de les que l'estat tenia a les quatre províncies catalanes, va ser positiva perquè va ser un referent —encara ho és— pel magisteri català. Però va tenir el seu aspecte negatiu: va reclutar els que estaven considerats com a millors professors de les Normals de l'estat. Per exemple, en el cas de Girona, el professor Cassià Costal.

La relació del magisteri públic amb la Generalitat, al voltant de temes com el d'una doble xarxa d'escoles públiques (la de l'Estat i la de la Generalitat), el dels mestres privats que aspiraven a incorporar-se a les noves escoles, els nous sistemes de selecció del professorat, etc. van ocupar una bona part del debat durant el bienni progressista. Però, segurament que el principal problema per a les escoles gironines va ser que un bon grup de mestres gironins (entre ells, Pere Blasi i Isidre Macau) van ser seleccionats pel Patronat Escolar de Barcelona. Continuava així la sortida dels que eren considerats millors mestres gironins cap

el cap i casal, atrets per la promoció professional que això significava i també, segurament, per la gratificació complementària anual d'unes 3.000 pessetes.

Entre els mestres gironins, partidaris de l'escola nova, hi havia un ampli consens en el sentit que el ministre Marcelino Domingo era l'únic que havia promogut autèntiques reformes educatives. Després d'ell, va disminuir la intensitat del reformisme progressista i, a finals de la república en pau, parlaven d'una clara involució en detriment de l'escola pública.

Una experiència racionalista a Salt

Acabem de veure que a Girona la situació de l'escola era força conservadora. Per trobar una experiència més radical, revolucionària i agosarada ens hem d'acostar al poble veí de Salt.

Joaquim Trias i Coll, de 37 anys i peó a la farinera de Salt, presentà el 27 de juny de 1933, un expedient a la secció administrativa de primer ensenyament de la província de Girona sol·licitant obrir una escola mixta d'ensenyament primari amb caràcter de privada.

Aquesta escola ocupava una part del Centre obrer de cultura Floreal. Era el local de la CNT, del moviment anarquista de Salt.

El reglament de l'escola, en la seva introducció, avisava que *“Nuestra enseñanza se consigna en que el niño aprende y es capaz de aprender por si mismo cuanto le haga falta: instrucción autodidacta, productiva y eficaz con la ayuda a tiempo, la intervención del profesor cuando éste,*

buen psicólogo, comprende la necesidad de su intervención con el consejo de su experiencia. Lo importante es enseñar al niño a aprender. El profesor que no ha estudiado antes a sus discípulos, que no ha comprendido a los niños que a él acuden, no es posible haga comprender nada a estos. El niño y el hombre que en cualquier circunstancia se ve martirizado se convierte en una bestia y jamás en persona, y nosotros nos proponemos cultivar las personas y no consentir se las degrade a bestias. Nos apartamos en absoluto de todo dogma: religioso y laico. La enseñanza que no sea puramente científica no puede interesarnos”.

L'article 2n del reglament exposava el seu concepte de coeducació: *“La coeducación adaptada en la Escuela nos es garantía de sana moral, pero, para aquellos que no se amoldaran al método coeducativo por haber sido maleados en otros sitios y después de pertinentes observaciones siguieran siendo un peligro y un estorbo, no podrán seguir como alumnos de esta Escuela que se verá precisada a prescindir de ellos”.*

Assistien a l'escola 22 nens i 27 nenes. Tots aquests alumnes eren fills de treballadors i treballadores, una tercera part dels quals eren analfabets. L'horari escolar era de 9 a 12 h i de 2 a 5 h. Les matèries del seu currículum eren aquestes: lectura, aritmètica, francès, dibuix, escriptura, geografia, càlcul, geometria, redactat, gramàtica, diccionari, ciències naturals, ortografia, lliçons de coses. La tarda del dimecres sortien al camp per realitzar exercicis a l'aire lliure. Hi havia mitja hora de descans al matí i també a la tarda. Les tardes dels dissabtes i tot el diumenge eren per descansar.

S'utilitzaven materials pedagògics de Seix i Barral i Mancoy de Barcelona i Dalmau Carles, Pla, S.A. de Girona.

Durant el bienni negre l'escola serà clausurada i no podrà tornar a funcionar fins el mes d'abril de 1936.

L'escola en temps de guerra (1936-1939)

Després de la victòria electoral del *Front d'Esquerres*, el febrer de 1936, el tema escolar torna a revifar perquè els nous ministres d'Instrucció Pública (Marcelino Domingo, primer, i Francisco Barnés, després) volen clausurar l'ensenyament religiós aixoplugat dins les mútues escolars. Això comportava una oposició frontal a l'església i un problema real pels greus dèficits escolars que podria originar.

L'escolarització dels nens i nenes de la ciutat de Girona continuava molt desequilibrada, això és un indicador dels dèficits escolars de la política republicana malgrat els esforços inicials. Més de la meitat dels escolars gironins acudien a les mútues escolars.

Aquesta era la distribució dels escolars gironins:

- Total d'escolaritzats	3.840
- Mútues escolars (religiosos)	2.035 (52,99%)
- Escola pública	1.458 (37,96%)
- Casa d'assistència	237 (6,17%)
- Ateneu Social Democràtic	110 (2,86%)

Malgrat aquesta realitat, l'ajuntament de la ciutat –en mans de la Lliga des de 1934 fins el mes de juliol de 1936– declarava que la substitució no era procedent perquè a Girona les congregacions religioses no donaven en-

senyament, són els pares que han organitzat pel seu compte escoles privades.

No obstant això, el magisteri, en general, havia rebut els resultats electorals favorables a les forces d'esquerra amb clara satisfacció. S'encetava així un nou procés d'eufòria refermat pel nomenament de Josep Coll i Mas (President de la Federació de mestres Nacionals de Catalunya) com a director general de Primera Ensenyança. Per primer cop aquesta direcció general era ocupada per un mestre.

L'optimisme recuperat pel magisteri gironí, després de la pausa que significà el període del bienni negre, s'anà esvaint per l'ambient de tensió creixent a Catalunya, Espanya i Europa. Preocupava molt el progrés del feixisme i les seves conseqüències escolars.

Des de l'esclat de la guerra fins al seu final les accions educatives més importants van ser degudes al govern de la Generalitat. El juliol de 1936, enmig de l'entusiasme revolucionari, la Generalitat va crear per decret el CENU (*Comitè* –més endavant, *Consell*– *de l'Escola Nova Unificada*) que proposava un únic ensenyament per a tothom, una escola nova, gratuïta, única, laica, amb coeducació i en llengua catalana, basada en els principis de l'Escola Moderna de Francesc Ferrer i Guàrdia. El mes de setembre el CENU promulgava el *Pla General d'Ensenyament* que es basava en l'ensenyament permanent en grups i en una distribució segons les capacitats i els interessos dels alumnes. Preveia, a més, que cada escola fos adscrita a una col·lectivitat de producció. La mobilització progressiva dels mestres a partir de 1937 representà un obstacle decisiu per a la nova pedagogia.

La nova situació revolucionària serà controlada pel Comitè de Milícies Antifeixistes (juliol – octubre de 1936) i pel nou Consell Municipal (a partir d'octubre). L'arribada dels primers refugiats a la ciutat obligarà a cercar nous edificis per allotjar-los i per escolaritzar els menors.

La Comissaria delegada de l'Ensenyament a Girona i el Comitè Proescola Nova Unificada s'encarregaran d'avaluar les necessitats esmentades i proposaran la utilització dels edificis religiosos confiscats en aquells moments.

Les noves escoles de l'etapa de la guerra civil eren aquestes: Grup escolar Bakunin (exconvent de l'Ave Maria a la plaça de la catedral) amb 280 alumnes i 5 mestres (3 del CENU i 2 de l'estat); Grup escolar Giner de los Ríos (excol·legi dels maristes del carrer Claveria) amb 380 alumnes i 10 mestres (6 del CENU i 4 de l'estat); Grup escolar Duruti (excol·legi dels maristes de la Mercè) amb 270 alumnes i 7 mestres (5 del CENU i 2 de l'estat); Grup escolar Carles Marx (excol·legi de la Salle al carrer Migdia) amb 600 alumnes i 12 mestres (5 del CENU i 7 de l'estat); Grup escolar Joaquim Maurin (exconvent de les dominiques del carrer del Nord) amb 280 alumnes i 7 mestres (4 del CENU i 3 de l'estat); Grup escolar del Pont Major (excol·legi de les dominiques) amb 50 alumnes i 1 mestre de l'estat.

Aquestes escoles –privades a les quals se'ls va canviar el nom religiós per noms revolucionaris– s'afegiran a les que ja funcionaven i que hem esmentat anteriorment.

El nou ajuntament, presidit per Joaquim de Camps i Arboix a partir d'octubre del 1936, proposà una redistribució dels escolars per escoles i demarcacions. Apareixerà així el primer mapa escolar de la ciutat de Girona.

La nova regidora de Cultura de l'ajuntament era una mestra militant del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM): Antònia Adroher. Va ser la primera dona regidora de l'ajuntament de Girona. Durant el seu mandat, entre octubre de 1936 i maig de 1937, s'ocupà de tot el que feia referència a les escoles (els edificis, els materials, les cantines escolars...) per tal d'aconseguir que els escolars se sentissin bé a l'escola.

En general, doncs, hi va haver una clara voluntat política dels governants gironins per dignificar l'escola així com un gran compromís social per bona part del magisteri.

Per concloure

D'aquesta època en va sorgir una generació de mestres compromesos i identificats amb la República i les seves reformes socials i educatives. Com a conseqüència, el règim franquista va prohibir l'exercici de l'ensenyament a tots aquells que havien exercit, durant l'època de la guerra, a la zona republicana. També va suprimir els avenços pedagògics de l'Escola Nova i va tornar a l'ensenyament tradicional dominat per l'església. La depuració i represió sobre el col·lectiu va ser la més dura i sagnant de tota la seva història.

Bibliografia

- CLARA, Josep; CORNELLÀ, Pere; MARQUÈS, Salomó; PUIGBERT, Joan, *La renovació pedagògica a l'Ensenyament Primari (1900/1936)*, Diputació de Girona, Girona, 1980.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep; MARQUÈS, Salomó; MAYORDOMO, Alejandro; SUREDA, Bernat, *Tradicció i renovació pedagògica 1898-1939*, publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2002.
- PALLACH, Josep, *Els mestres públics i la reforma de l'ensenyament a Catalunya*, ed. CEAC, Barcelona, 1978.
- PORTELL, Raimon; MARQUÈS, Salomó, *Els mestres de la república*, Ara llibres, Barcelona, 2006.
- PUIGBERT, Joan, *La Normal de Girona i el Magisteri públic (1914-1936)*, UdG, Girona, 1994.